

Szellemi tulajdona mindenkinek lehet, de a szellemi tulajdon nem mindenkié

1.

Az egyik legalapvetőbb társadalmi és erkölcsi szabály, amit megtanítunk gyerekeinknek, hogy „ne vedd el a másét”, ha egy másik gyerek játékaról van szó, és „ne lopj”, ha a boltban fizetés nélkül levesz egy csokit. A gyermek egy tárggyal kapcsolatban könnyen megérti, hogy ahhoz valakinek a tulajdonjoga kapcsolódik, nem az övé. Ha szeretné megkapni, adnia kell érte valamit, de legalábbis el kell kérnie azt. Éppen ilyen fontos ugyanezt az üzenetet megtanítani gyerekeink számára, ha nem tárgyi jellegű javakról van szó.

A gyerekekben fokozatosan, a tárgyi világhoz kapcsolódva épülnek fel és alakulnak ki az elvont fogalmak. Következő lépésként annak megértése, hogy olyan, nem megfogható javak engedély nélküli használata is tilos és elítélendő, mint egy név vagy egy film, alapvetően fontos, és hozzájárul ahhoz, hogy a gyermekben kialakuljon a megfelelő társadalmi felelősségtudat és erkölcsi érzékenység.

Ahogy megtanítjuk gyermekünknek, hogy ne vegye el a másik játékát az óvodában, éppúgy feladatunk azt is megtanítani neki, hogy ne sértse meg mások szellemi tulajdonjogait.

A szellemitulajdon-védelem eszmei alapvetése az alkotás tisztelete, egyik célja pedig annak garantálása, hogy az alkotást létrehozó személy valamilyen módon élvezhesse a munkájának gyümölcsét. Itt nem csupán anyagi érdekekre lehet gondolni, hanem arra az erkölcsi elismerésre is, hogy egy jelentős találmány feltalálójaként tisztelünk valakit (pl. Rubik Ernő – Rubik-kocka), vagy egy híres zenemű zeneszerzőjének neve megmarad az utókornak. (pl: Kodály Zoltán – Hány János). Az erkölcsi elismerés éppoly gyümölcse az alkotó munkának, mint az anyagi.

Amikor egy kisgyermek örül annak, hogy megdicsérik a rajzát és ráírjuk, hogy ő készítette, ezt a gyümölcsöt élvezi anélkül, hogy tudná: alkotó munkáját, és ehhez kapcsolódóan szellemi tulajdonát ismertük el és értékeltük nagyra. Alapvetően fontos azt felismerni, hogy szellemi tulajdona mindenkinek van. Ez lehet egy kisgyermeknek a rajza, egy diáknak a blogbejegyzése, egy tanárnak a szakmai publikációja, vagy egy kísérletezéssel létrehozott különleges vegyülete, vagy egy iskolai előadáshoz készített jelmez terve.

Míg a boltokban kiépült biztonsági rendszer is figyel, hogy fizetés nélkül senki ne távozzon, az interneten a legtöbb oldalon nincs olyan rendszer, ami arra figyelmeztet, hogy ne nyúljunk ahhoz, amire engedélyünk nincs. A kísértés pedig hatalmas, hiszen minden könnyen elérhető. A ma felnövekvő, intenzív internethasználó generációk számára sajnos egyre általánosabbá válik a normasértő magatartás mindennapi tartalom-felhasználásuk, tudásszerzésük, szórakozásuk során. E szemlélet megváltoztatása érdekében a felnőttek, tanítók, tanárok, szülők felelősége azt megtanítani nekik, hogy az engedély nélküli használat tilos és elítélendő a digitális világban is. Hosszú távon csak így érhető el, hogy a fiatalok tudatos fogyasztókká és a szellemi értékeket okosan kezelni tudó gazdasági szereplőkké váljanak.

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala ezért döntött úgy, hogy támogató programot indít azzal a céllal, hogy a szellemi javak oltalmának fontosságára felhívja a figyelmet a közoktatásban is. A döntést alapvetően támogatja az *új Nemzeti Alaptanterv és a kerettantervek*, amiben a közoktatásban dedikáltan megjelennek az életkornak megfelelő szerzői jogi és iparjogvédelmi ismeretek az egyes tantárgyakban. Szellemitulajdon-védelmi jogi ismeretek nevesítve vannak az általános és középiskolai oktatásban is, különösképpen a következők:

Tantárgy	Szellemtulajdon-védelmi ismeret tárgya összefoglalóan
magyar nyelv és irodalom	idézés, forrásmegjelölés szabályai, plagizálás
informatika	szoftverhasználat, szellemi alkotások felhasználása az interneten (tartalmak letöltése-feltöltése), szerzői jogi alapismeretek, jogsértések
művészetek, mozgóképkultúra és médiaismeretek	szerzői jogi alapismeretek, a szerzőket megillető jogok, az alkotói folyamatok bemutatása
erkölcsstan	szellemi alkotások felhasználása, különösen az interneten (szerzői jog, tartalmak feltöltése, letöltése, szabad felhasználás, jogsértések)
technika, életvitel és gyakorlat	a tudatos fogyasztói magatartáshoz kapcsolódóan a védjegyek, eredetvédelem, a termékhamisítás veszélyei
környezettan, fizika és kémia	a találmányokhoz kapcsolódó szabadalmak
történelem	szellemtulajdon-védelmi jogok társadalmi, gazdasági jelentősége

2.

Annak érdekében, hogy a tanítókat, tanárokat segítsük a legfontosabb szellemtulajdon-védelmi tudnivalók áttekintésével, az alábbiakban vázlatosan összefoglaljuk a kerettantervi tartalmakhoz illeszkedő alapvető gondolatokat és fogalmakat.

A szellemtulajdon-védelem fontos szerepet tölt be a gazdaságban, társadalomban, ösztönzi az innovációt és a kreatív alkotást.

A szellemtulajdon-védelem rendszere az alkotást és az alkotó, valamint az alkotással kapcsolatban időt és pénzt befektető személyek jogait védi. Kizárólagos, monopolszerű jogok garantálásával segíti elő, hogy az alkotók, kutatók által egy új alkotás, vagy új megoldás létrehozására fordított idő, energia és sokszor anyagi forrás megtérüljön erkölcsi elismerés (pl. egy feltaláló vagy egy zeneszerző neve örökre fennmarad) és anyagi haszon (pl. a szabadalmastól a licenccé váló vagy a szerzői jogdíjak) formájában. Ennek pozitív hatása van a társadalomban jelen lévő kreatív ötletek hasznosítására, amik a gazdaság fejlődését és a nemzet boldogulását segítik elő. A szellemtulajdon-védelem rendszere az innovációs folyamatokat támogatja, serkenti. Az innováció lényege az újítás, fejlesztés, amely folyamat eredménye egy versenyképesebb termék vagy szolgáltatás, ami anyagi hasznot generál a fejlesztőnek és az ország gazdaságának, valamint hasznos a társadalom számára, mert jobb, modernebb életkörülményeket teremt. A szellemtulajdon-védelem két fő területe az iparjogvédelem és a szerzői jog.

A szabadalom védi a műszaki találmányokat.

A szabadalom a műszaki területről származó találmányok legfontosabb oltalma. Olyan új megoldások érdemlik ki, amik világviszonylatban tudnak újdonságot felmutatni, létrehozásukhoz teremtő szikra kellett, nem csupán meglévő megoldások vegyítése, és hordoznak valamilyen gyakorlati hasznot a gazdaság vagy társadalom számára. Egy-egy szabadalommal védett megoldás kidolgozásához több év kutató-és fejlesztőmunka szükséges, ezáltal értékük igen gyakran nagyon komoly. A szabadalommal védett találmányok könnyebbé, kényelmesebbé, egyszerűbbé teszik életünket (pl. infokommunikációs technológiai szabadalmak), de életmentő, egészségvédő szerepük is lehet (pl. a gyógyszeripar területén). Magyarország sok olyan jelentős feltalálót adott, akinek találmányai alapjaiban megváltoztatták a világot. Ilyen volt például Irinyi János a gyufa, Jedlik Ányos a dinamó, Gábor Dénes a holográfia feltalálója, vagy ilyen Losonczi Áron, az üvegbeton feltalálója. Egy szabadalommal védett műszaki megoldás hasznosítására a szabadalom 20 éves oltalmi ideje alatt csak a szabadalmas engedélyével kerülhet sor, licenccé fizetése ellenében. Az oltalmi idő lejártá után közkinccsé válik a megoldás.

A védjegyek segítenek megkülönböztetni egymástól a termékeket.

A védjegy olyan megjelölés (szó, szlogen, ábra, szín, pl. a mobiltelefonok márkanevei, a McDonald's sárga betűjele, a tévécsatornák logói), aminek a segítségével a fogyasztók azonosítani tudnak egy terméket vagy szolgáltatást. A védjegy alapján történő választáskor a vásárlók – esetleg nem is tudatosan – azt a minőséget, színvonalat vagy tartalmat is választják, amit a korábbi vásárlásaik során tapasztaltak a védjeggyel ellátott termékeken, ezáltal a védjegy jelenléte a terméken egyfajta garancia arra, hogy a vásárló a keresett színvonalat fogja kapni. Szinonimaként használja a köznyelv a márka és a logó kifejezéseket is.

A földrajzi árujelző egy hasonló funkciót betöltő, de speciálisabb megjelölés, mert ez a termék földrajzi származására való utalással garantálja az adott vidékről származó termékektől megszokott minőséget. Ilyen például a kalocsai paprika vagy a makói hagyma, amelyek külföldön is ismertek.

A szerzői jog erkölcsi és anyagi elismerést nyújt a kreatív alkotóknak.

A szerzői jog az irodalmi, tudományos és művészeti művek (pl. zene, film, irodalmi mű, képzőművészeti alkotás, építészeti alkotás, szoftver) megalkotásába fektetett tehetség, idő, energia védelmét biztosítja azzal, hogy szerzőiknek a műveikkel kapcsolatos kizárólagos jogokat biztosít. E védelem keletkezése nem kötődik bejelentéshez, hanem az alkotás megszületésétől védi a művet. A szerzői jogi védelem feltétele, hogy az alkotás egyéni és eredeti legyen. Az eredetiség azt jelenti, hogy azt maga a szerző alkotta meg és nem egy már korábban létező alkotás egyszerű másolatáról van szó. Az egyéni jelleg az alkotó saját egyéniségének, tehetségének, ötletének a műben való megtestesülését jelenti. Nem csak a híres alkotásokra kell itt gondolni, egy egyéni, eredeti fogalmazás, blogbejegyzés vagy fotó is szerzői jogi védelem alatt állhat.

A szerzői jog a mű szerzőjét megillető vagyoni és személyhez fűződő jogokat biztosít. A vagyoni jogok révén a mű felhasználására főszabály szerint csak a szerző engedélyével kerülhet sor. Felhasználás például egy színdarab előadása vagy egy zeneszám internetre való feltöltése stb. A felhasználásokért a szerzőt ellenszolgáltatás, ún. jogdíj illeti meg. A vagyoni jogok biztosítják, hogy például ne adhassa ki bárki engedély és fizetés nélkül Pilinszky János verseit. A személyhez fűződő jogok biztosítják többek között, hogy a mű felhasználása során a szerző nevét fel kell tüntetni.

A szerzői jogi védelem megilleti a szerzőt az életében és a szerző halálát követő év első napjától számított 70 évig. József Attila esetében például, aki 1937. december 3-án hunyt el, a szerzői jogi törvény szerint a 70 éves védelmi idő 2008. január 1-jén járt le. Ettől az időponttól kezdve bárki felhasználhatja (pl. megfilmesítheti, megzenésítheti) a jogutódok engedélye nélkül és anélkül, hogy jogdíjat kellene fizetnie érte.

A védelmi idő lejártán kívül vannak bizonyos esetek, amelyekben meghatározott társadalmi érdekekre tekintettel, fontos alapjogok érvényesülése érdekében (pl. az oktatás, a tudományos kutatás, szabad információhoz jutás) a főszabálytól eltérően nem szükséges a szerzőtől engedélyt kérni adott mű felhasználásához és nem kell jogdíjat fizetni a felhasználásért. Ezeket szabad felhasználási eseteknek nevezzük.

Az iskolai oktatás szempontjából legjelentősebb szabad felhasználási eseteket foglalja össze a következő táblázat:

Oktatáshoz kapcsolódó szabad felhasználási esetek

SZABAD FELHASZNÁLÁS	SZABÁLY	PÉLDA
idézés	Egy műben egy másik mű részletét lehet idézni. Feltételei: - nem teljes művet, hanem részletet lehet idézni - változtatás nélkül, az eredetihez hiven kell idézni a műrészletet - meg kell nevezni az idézés forrását és a szerzőt, akitől idézünk (internetes forrásnál a linket) - és csak műben történhet az idézés.	egy iskolai dolgozatban idézet más művéből az idézett rész jelölésével és szerzőre, forrásműre hivatkozással
teljes mű vagy nagyobb mű egy részének átvétele iskolai oktatási célra	Irodalmi vagy zenei mű egészét, film részletét, vagy kisebb teljes filmet, továbbá képzőművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás képét, fotóművészeti alkotást szemléltetés érdekében iskolai oktatási célra - a forrás és a szerző megnevezésével -, át lehet venni.	szövegyűjtemény, válogatás készítése, házi dolgozat képekkel való illusztrálása
képzőművészeti, építészeti, vagy fotóművészeti alkotásnak a felhasználása	Tudományos ismeretterjesztő előadás vagy iskolai oktatás céljára kell történnie a képzőművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás képe, valamint a fotóművészeti alkotás felhasználásának	fotóművészeti alkotások, festmények bemutatása tanórán
könyv részletének, újságcikkeknek a lemásolása	Egy könyv egyes részei vagy folyóirat, újságcikk iskolai oktatás céljára, egy-egy iskolai osztály létszámának megfelelő, illetve vizsgákhoz szükséges példányszámban másolható. <u>Fontos, hogy teljes könyv nem másolható, nem szkennelhető oktatási célból sem!</u>	nyelvórára egy idegen nyelvű cikk lefénymásolása és kiosztása az osztály tagjai számára egy könyvrészlet, cikk beszkenelése és az osztály számára való kinyomtatása
művel való kreatív munka, adott mű átdolgozása	Iskolai foglalkozás keretében a mű iskolai oktatási célra átdolgozható. Fontos, hogy az így átdolgozott mű további felhasználásához az eredeti mű szerzőjének engedélye is szükséges. Az ilyen módon létrejött mű - az egyébként rendelkezésre álló szabad felhasználásokon túl - az iskolai foglalkozáson kívül nem használható fel az eredeti mű szerzőjének engedélye nélkül.	Tanórán a diákok irodalmi mű alternatív befejezését írják meg. Egy irodalmi művet színművé alakítanak.
művek iskolai előadások, felolvasások, iskolai ünnepélyeken való előadása	A művek előadhatók iskolai oktatás céljára és iskolai ünnepélyeken. Fontos, hogy az előadás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálhatja, és a közreműködők sem részesülhetnek díjazásban. Fontos, hogy a vonatkozó rendezvényhez ne kapcsolódjon semmilyen belépődíj, egyéb jövedelem (ruhatári díj stb.) sem.	- zeneszám, film lejátszása tanóra keretében - zene lejátszása, előadása iskolai ünnepségen (pl. ballagás vagy nemzeti ünnep).
iskolai könyvtár anyagának hozzáférhetővé tétele	Az iskola a gyűjteményében található könyveket az iskolában ilyen céllal üzembe állított számítógépes terminálok képernyőjén kutatás vagy egyéni tanulás céljára hozzáférhetővé teheti. Fontos, hogy az ilyen terminálokról csak helyben lehessen a tartalmakat elérni, ne lehessen azokat letölteni.	Az iskola a könyvtári állományát digitalizált formában is elérhetővé teszi a diákjai számára, iskolai, az anyagok másolását lehetővé nem tevő gépeken.

A fenti szabad felhasználási eseteknél akkor beszélhetünk *iskolai oktatási célú* felhasználásról, ha az óvodai nevelésben, az általános iskolai, középiskolai, szakmunkásképző iskolai, szakiskolai oktatásban, az alapfokú művészetoktatásban vagy a felsőoktatásról szóló törvény hatálya alá tartozó felsőfokú oktatásban a tantervnek, illetve a képzési követelményeknek megfelelően valósul meg a felhasználás.

Szerzői jog az interneten

Napjainkban a szerzői jog által védett tartalmak nagy részét az internet használatával élvezik az emberek, ám ez gyakran olyan oldalakról történik, amelyek nem a szerzők engedélyével teszik közzé ezeket a műveket az interneten, ezért megsértik a szerzői jogait.

A szerzői jogot az interneten is tiszteletben kell tartani!

Fontos ezért, hogy film, zene, könyv vagy szoftver interneten való eléréséhez, letöltéséhez olyan oldalakat kell használni, amelyek legálisan, azaz az alkotók engedélyével teszik hozzáférhetővé e tartalmakat.

Amíg a szerzői jog által védett művek saját célra történő letöltéséhez nem, addig az internetre való feltöltésükhöz (nyilvánossághoz közvetítés) a szerző engedélye szükséges. Ez a fájlcserező (pl. torrent) oldalakra is igaz, ott sem lehet szerzői jogvédett műveket megosztani másokkal.

A hamisítás, kalózkodás kárt okoz az alkotóknak, a gazdaságnak és a fogyasztóknak is.

A hamisítás más termékének, alkotásának a lemásolása vagy utánzása anélkül, hogy ahhoz a termék vagy alkotás tulajdonosa (megalkotója, feltalálója, kifejlesztője) hozzájárult volna. Ez általában a szellemi tulajdon megsértését takarja; leggyakoribb formái a védjegybitorlás, amikor engedély nélkül más védjeggyel jelölnék meg termékeket, és a szabadalombitorlás, amikor egy szabadalmazott megoldást engedély nélkül gyártanak. Kalózkodás alatt a szerzői jogok megsértését értjük, különösen az interneten elkövetett jogsértésekre használjuk e fogalmat. A hamisítók más szellemi teljesítményét, ráfordításait és ismertségét kihasználva kívánnak hasznot szerezni, amellyel erkölcsi és anyagi károkat is okoznak. Például egy rossz minőségű termékre elhelyezett védjegy a valódi termék minőségéről kialakult eredeti képet rontja le, és az eredeti gyártó bevételeit csökkenti; egy interneten illegálisan megosztott mozifilm miatt kevesebben mennek el moziba, megkárosítva így a film alkotásában közreműködőket. A hamisítás negatív hatással van az innovációra, ennek eredményeként pedig a gazdaságra. A fogyasztókra nézve pedig az általában silány minőségű, és bizonytalan eredetű, összetételű hamis termékek biztonsági, egészségügyi kockázatot is jelentenek. Sajnos ma már szinte mindent hamisítanak: ruházati termékeket, kozmetikumokat, mobiltelefonokat, autóalkatrészeket, de élelmiszert és gyógyszert is. A hamis termékek elkerülése érdekében nagyon fontos ezért a gondos körütekintés, hogy mit, honnan vásárolunk, különösen az interneten.

3.

Rövid szellemi tulajdon-védelmi fogalomtár:

1. szellemi tulajdon: az ember szellemi tevékenységéből fakadó eredmény, szellemi alkotás, amely különleges jogi védelmet élvez
2. szellemi tulajdon-védelem: a szellemi alkotás létrehozója számára biztosított erkölcsi és anyagi védelem. Két fő területe az iparjogvédelem és a szerzői jog.
3. iparjogvédelem: a műszaki szellemi alkotások, valamint az áruk és a szolgáltatások megkülönböztetésére szolgáló megjelölések (az árujelzők) számára ad jogi védelmet, amely elsősorban anyagi megbecsülést biztosít a jogosultak számára. Legismertebb iparjogvédelmi oltalmak a szabadalom és a védjegy.
4. szerzői jog: a szerzői mű (pl. irodalmi, zenei alkotás, szoftver) alkotóját megillető védelem, amely biztosítja a szellemi tevékenység erkölcsi és anyagi megbecsülését is számára.
5. szerző: az az ember (vagy emberek csoportja), aki a szerzői művet a saját szellemi tevékenységével, egyéni-eredeti jelleggel létrehozta.
6. felhasználás: a szerzői mű egészének vagy részének használatát jelenti, így pl. másolását, idézését, előadását, kiadását, forgalmazását, interneten való közzétételét, átdolgozását, kiállítását.
7. felhasználási engedély: a szerző hozzájárulása ahhoz, hogy a művét valaki más felhasználja. Ennek elmaradása szerzői jogsértést eredményezhet.
8. szerzői jogsértés: az a cselekmény, amely a szerzőnek biztosított védelmet valamilyen módon megsérti, és amelynek – a sérelem súlyától függően – különböző hátrányos következményei lehetnek.
9. találmány: a szokásostól eltérő, ötletes műszaki jellegű szellemi alkotás, megoldás, ami világviszonylatban új, feltalálói tevékenység eredménye és az iparban vagy a mezőgazdaságban gyakorlati haszonnal bír.
10. szabadalom: a műszaki, technikai jellegű találmányok védelmét szolgáló iparjogvédelmi oltalmi forma. a szabadalom alapján a feltalálót 20 évig illeti meg kizárólagos jog találmánya hasznosítására, abból vagyoni előnyök szerzésére, amelyet követően a találmány közkinccsé válik.
11. feltaláló: az az ember, aki alkotó tevékenységével egy új technikai vívmányt, találmányt hoz létre.
12. védjegy: egy termék vagy szolgáltatás azonosítására alkalmas megjelölés, fő funkciója a fogyasztók tájékoztatása, hogy meg tudják különböztetni egymástól a termékeket, szolgáltatásokat, illetve a termék által képviselt minőséget szimbolizálják. Szinonimájaként a köznyelvben a márkát és a logót is használják.
13. hamisítás: más termékének, alkotásának a lemásolása vagy utánzása anélkül, hogy ahhoz a termék vagy alkotás tulajdonosa (megalkotója, feltalálója, kifejlesztője) hozzájárult volna. Ez általában a szellemi tulajdon megsértését jelenti. Leggyakoribb formái a védjegybitorlás, amikor engedély nélkül más védjegyével jelölnek meg termékeket, és a szabadalombitorlás, amikor engedély nélkül gyártanak egy szabadalommal védett találmányt.